

Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

ПОТАПОВА АННА ЄВГЕНІВНА

УДК 81'255.4

**ВІДТВОРЕННЯ СТИЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ У ПЕРЕКЛАДІ ДИТЯЧОЇ
ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ**

(на матеріалі українських, німецьких та російських перекладів творів Дж. К. Ролінг)

10.02.16 – перекладознавство

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата філологічних наук

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі теорії та практики перекладу з німецької мови Київського національного університету імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент
Іваницька Марія Лонгинівна,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
доцент кафедри теорії та практики перекладу з німецької мови

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Науменко Анатолій Максимович,
Чорноморський державний університет імені Петра Могили,
завідувач кафедри теорії і практики перекладу;

кандидат філологічних наук, доцент,
Некряч Тетяна Євгенівна,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
доцент кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови.

Захист відбудеться «1» жовтня 2011 р. о 12⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 41.053.05 Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26.

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розіслано «30» серпня 2011 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г. В. Савчук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Одним з найцікавіших та найменш досліджених аспектів у теорії перекладу художньої літератури є проблема перекладу дитячої літератури. Зокрема це пов'язано з тим, що література, яка створювалася спеціально для дитячої аудиторії, набула поширення лише у XVIII столітті. На сучасному етапі культурно-соціального розвитку України виникає нагальна потреба у проведенні досліджень, присвячених перекладу літератури для дітей та юнацтва. У глобалізованому суспільстві художня дитяча література стала явищем масової культури. Морально-етичний і естетико-культурний підмуток людини закладається в дитинстві, і велику роль у його формуванні відіграє художня література. Саме тому в центрі уваги постає якісний переклад літератури, створеної для дітей. Продукування якісного перекладу творів, призначених спеціально для дитячої та підліткової аудиторії, передбачає, в першу чергу, глибоке розуміння специфіки таких творів і їх цільової аудиторії. Підходи до перекладу дитячої і «дорослої» літератури не можуть бути ідентичними в усьому, а надто це стосується стилістики та прагматики перекладу. Література для дітей передбачає ясність і зрозумілість тексту поруч із дидактичною чіпкістю, яка не перетворюється на повчання. Ці прагматичні аспекти виходять на передній план у роботі перекладача дитячої літератури.

Актуальність теми дослідження зумовлена стрімким поширенням перекладеної дитячої літератури в сьогоденній Україні, необхідністю систематизувати і класифікувати стратегії й тактики перекладу літератури для дітей, зростаючим інтересом вітчизняних і зарубіжних перекладознавців до засобів оптимального відтворення усіх змістовних та формальних параметрів творів для дітей, потребою заповнити цю лауну в українському перекладознавстві. Адекватна передача образної, як експліцитної, так і імпліцитної інформації художнього твору мовою перекладу, а також мінімізація втрат у процесі відтворення стилістичного ефекту в перекладі потребують прискіпливої уваги перекладознавців. Важливість вивчення питання про відтворення стилістичних засобів у творах художньої, зокрема дитячої літератури, зумовлена також необхідністю відтворення стилістичного ефекту оригіналу в перекладі. Крім того, проблеми, що розглядаються в дисертації, знаходяться у річищі сучасних перекладознавчих розвідок у царині індивідуального стилю перекладача.

Об'єктом дослідження слугують переклади сучасної дитячої літератури, а саме творів англійської письменниці Джоан Кетлін Ролінг українською, німецькою та російською мовами.

Предметом дослідження виступають стилістичні засоби як домінанти авторського стилю з огляду на їх ідентифікацію та відтворення перекладачем їхньої естетичної функції при перекладі дитячої літератури.

Матеріалом дослідження стали переклади перших трьох романів британської письменниці Дж. К. Ролінг з циклу про Гаррі Поттера трьома мовами, а саме «Harry Potter and the Philosopher's Stone» (надалі НРaPS), «Harry Potter and the Chamber of Secrets» (надалі НРaCS) та «Harry Potter and the Prisoner of Azkaban» (надалі НРaPA). Переклад українською мовою виконано В. Морозовим (надалі ВМ), переклад німецькою – К. Фрітцем (надалі КФ), переклад російською – І. Оранським (надалі ІО, переклав «Гарри Поттер и философский камень») та

М. Литвиновою (надалі МЛ, переклала «Гарри Поттер и тайная комната», «Гарри Поттер и узник Азкабана»). Загальний обсяг досліджуваного матеріалу становив понад 4000 сторінок.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана у рамках комплексної наукової теми Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка № 06 БФ 044-01 «Розвиток і взаємодія мов та літератур в умовах глобалізації», затвердженої Міністерством освіти і науки України.

Метою дослідження є визначення перекладознавчих стратегій і тактик для відтворення стилістичних засобів оригіналу та збереження їхніх функцій у перекладі з урахуванням вікових і психологічних особливостей дитячої аудиторії.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- виокремити специфічні риси дитячої літератури, релевантні для перекладу;
- розробити критерії оцінювання якості перекладу дитячої літератури;
- визначити домінантні параметри індивідуального стилю Дж. К. Ролінг та з'ясувати їхні функції в тексті;
- виявити й описати особливості перекладу дитячої літератури під кутом зору стилістики та прагматики;
- з'ясувати допустимі межі прагматичної адаптації як ключової стратегії у перекладі дитячої літератури;
- уточнити критерії облігаторності/факультативності перекладу стилістичних засобів у художньому творі, що належить до дитячої літератури;
- проаналізувати та зіставити перекладацькі стратегії щодо відтворення стилістичних засобів оригінального тексту на матеріалі перекладів трьома мовами, а також виявити чинники, що впливають на вибір згаданих стратегій;
- окреслити індивідуальний стиль кожного з перекладачів, роботи яких розглядаються в дослідженні.

Методи дослідження. У дисертації застосовуються такі методи: мовностилістичний аналіз першотворів, під час якого виявляються мовні елементи, що можуть сприяти створенню естетичного ефекту, метод лінгвопоетики, який дозволяє відповісти на питання щодо облігаторності чи факультативності перекладу того чи іншого елементу тексту, метод контекстуального аналізу, який слугує для встановлення художньої значущості мовних елементів тексту. Окрім цього, для вирішення поставлених завдань у роботі знайшов застосування комплекс спеціальних методів: семантичної інтерпретації (допомагає розкрити мотивацію утворення промовистих імен), контрастивного опису (дозволяє виявити подібності та розбіжності в семантиці та функціях одиниці однієї мови порівняно з її можливими відповідниками в іншій мові), контекстуально-ситуативного аналізу (слугує для уточнення функцій певного стилістичного засоба у кожному конкретному контексті), в окремих випадках застосовується також метод кількісних підрахунків (для отримання кількісних характеристик досліджуваного матеріалу). Добір емпіричного матеріалу базується на методі суцільної виборки.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше на теренах України проведено комплексне дослідження проблем відтворення стилістичних засобів у перекладі творів художньої дитячої літератури; визначаються критерії якості перекладу творів, призначених спеціально для дітей; пропонується прагматичний підхід до відтворення стилістичних засобів у перекладі дитячої літератури, який передбачає поділ стилістичних засобів на такі, що підлягають прагматичній адаптації в перекладі, й такі, що їй не підлягають. Результати дослідження дозволяють уточнити розуміння естетики перекладу художньої літератури для дітей. У роботі розглядається широкий спектр проблем, важливих для перекладу художньої дитячої літератури як спорідненою з мовою оригіналу німецькою мовою, так і дистантними – російською та українською мовами, – що є певним внеском до теорії художнього перекладу.

Практичне значення роботи визначається тим, що здобуті результати дослідження зможуть знайти застосування у теорії художнього перекладу та лінгвокультурології, зокрема у курсах «Художній переклад», «Жанрові особливості перекладу», «Стилістика німецької мови», «Порівняльна стилістика». Напрацьовані дисертації можна використати при викладанні курсів художнього перекладу, при проведенні семінарів з практичного перекладу. Результати дослідження становлять певний інтерес для лінгвістів лінгвокультурологічного профілю, а також для перекладачів-практиків та, особливо, початківців.

Апробація результатів роботи проводилася на всеукраїнській науковій конференції за участю молодих учених «Діалог культур: лінгвістичний і літературознавчий виміри» (Київ, квітень 2008), міжнародних наукових конференціях «Мовно-культурна комунікація у сучасному соціумі» (Київ, жовтень 2008), «Актуальні проблеми германської філології» (Чернівці, квітень 2009), всеукраїнській науковій конференції пам'яті доктора філологічних наук, професора Д.І. Квеселевича «Сучасний стан і перспективи дослідження германських мов та проблеми перекладу» (Житомир, травень 2009).

Публікації. Основні результати дослідження викладено у п'яти наукових статтях, опублікованих у фахових збірниках наукових праць, рекомендованих ВАК України.

Структура роботи. Дисертаційне дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить двісті тридцять шість сторінок, з них двісті одинадцять сторінок основного тексту. Список використаної літератури містить двісті сорок вісім позицій.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, її зв'язок з науковими програмами, встановлено мету й завдання, предмет і об'єкт роботи, зазначаються основні методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, а також подано відомості щодо апробації результатів роботи.

Розділ 1. «Перекладознавчі засади дослідження дитячої художньої літератури» присвячено розгляду загальних теоретичних положень про специфічні риси дитячої літератури, які стають визначальними чинниками у виборі перекладачем оптимальних стратегій. Розглянуто підходи до перекладу дитячої художньої літератури,

встановлено основні критерії оцінки його якості, досліджено питання прагматики та прагматичної адаптації тексту оригіналу при перекладі. На розгляді питань, пов'язаних з перекладом дитячої літератури, зосереджують увагу переважно зарубіжні дослідники, такі як Г. Нойманн, Г. Клінгберг, Е. О'Салліван, Т. Пууртінен, Р. Ойтінен, А. Форнальник, З. Шавіт, Л.-Л. Персон, Г. Турі. Їх цікавлять такі аспекти як адаптація перекладу до потреб цільової аудиторії, маніпуляції з текстом перекладу, які зумовлюють наявність різнопланових відхилень від оригіналу, визначення специфічних рис дитячої літератури та її цільової аудиторії, які повинні обов'язково враховуватись у перекладі. Вітчизняних досліджень проблем перекладу художньої дитячої літератури зовсім небагато. Серед них можна назвати роботи М. Бережної (досліджує проблеми передачі у перекладі ономастикону романів Дж. К. Ролінг); С. Вольшпейн (розглядає зарубіжні підходи до перекладу дитячої літератури та пропонує розрізняти адаптацію та акомодацию як стратегії перекладу); А. Мануїлової (вивчає відтворення) мовної гри на матеріалі перекладів творів Л. Керола; О. Ребрія (досліджує проблему множинності перекладів також на матеріалі перекладів творів Л. Керола).

На жаль, дитяча література і досі знаходиться на периферії наукових розвідок попри її істотну педагогічну, соціальну та ідеологічну роль у вихованні молодого покоління. Одностайної думки щодо об'єктивних критеріїв виокремлення дитячої літератури із загальної літератури до цього часу немає (В. Кизилова, М. Славова). Окремі літературознавці (Ж. Роуз) не виділяють цього поняття, наполягаючи на спільних з літературою для дорослих естетичних властивостях. Проте домінує пропилежний погляд, згідно з яким дитяча література – окремий, специфічний тип літератури (Дж. Крюс, І. Чернявська).

Дане дослідження базується на такому визначенні поняття «дитяча література»: це комплекс творів, написаних спеціально для дітей з урахуванням психофізіологічних особливостей їхнього розвитку (за З. Гриценком). Дитяча література враховує особливості інтелектуального та емоційного розвитку дитини, обсяг її знань та життєвого досвіду, і саме ці чинники релевантні для перекладу. Це органічна частина загальної літератури, яка виступає засобом виховання, формування особистості дитини, а відтак має притаманні лише їй ознаки. При опануванні дитячої літератури відбувається постійний взаємообмін естетики та дидактики, що регулюється авторською позицією та читацьким сприйняттям (В. Рогачев). Виховний ефект досягається не лише за рахунок добору спеціальної тематики для дитячих творів, але й за рахунок мови цих творів. Література для дітей сприяє формуванню словникового запасу, створенню мовної картини світу маленької людини, закладає основи культурного середовища. Вона також розвиває образне мислення, прилучає дітей до скарбів своєї (а у випадку перекладної літератури – іншомовної) культури, знайомить дитину з усіма пластами лексики, сприяє засвоєнню стилістики та фразеології. Слухання і читання дитиною художньої літератури – важливе джерело опанування стилістичного багатства рідної мови взагалі, і стилістичних засобів зокрема.

Специфіка цільової аудиторії обумовлює підвищену відповідальність перекладача творів для дітей. Це завдання ускладнюється тим, що перекладач, який виступає водночас і реципієнтом іншомовного твору, не належить до цільової аудиторії.

Огляд традиційних підходів до перекладу дитячої літератури дозволив зрозуміти, що оригінальні твори зазнають у перекладі численних маніпуляцій, які призводять до багатьох відхилень, типовими серед яких є споріднення, скорочення, спрощення, модернізація, пурифікація, а також надмірна дидактизація задля того, аби перекладений твір відповідав уявленням приймаючої культури про користь для молодого покоління (Г. Клінберг, З. Шавіт). Загалом, перекладач дитячої літератури дозволяє собі більшу свободу поводження із текстом унаслідок периферійної позиції, яку дитяча література займає в полісистемі (І. Евен-Зогар).

Оскільки переклад дитячої літератури орієнтований на реципієнта дитячого віку, то у процесі перекладу неприпустимо нівелювати вихідне джерело та вихідну культуру, оскільки такі дії призводять не до перекладу, а до співтворства – переказу, обробки тощо. Переклад дитячої книги повинен доносити до свого читача відчуття чужої культури, виконувати не лише розважальні, а й дидактичні функції. Дитяча книга у перекладі виступає своєрідним «іноземцем», але таким, який вільно говорить мовою цільової аудиторії. Вважаємо, що перекладена книга стає доступною для розуміння дитини за умови врахування таких специфічних рис цільової аудиторії: **1) вік; 2) несформованість мовної особистості; 3) нерозвинена мовна компетенція; 4) недостатній обсяг знань про навколишній світ.**

Для того, щоб оцінити якість перекладу твору дитячої літератури, необхідно використовувати певні критерії. Глобальним критерієм якості будь-якого перекладу вважається його адекватність. Зокрема, адекватної передачі стилістичної неповторності оригінального твору у перекладі можна досягти за допомогою функціонального підходу (В. Матезіус, В. Крупнов). Виділяючи у тексті стилістично значущі елементи, перекладач відтворює не форму їх, а функції в тексті перекладу тими засобами цільової мови, які розцінюються як максимально ефективні у певній ситуації. Критеріями якості перекладу, специфічними для дитячої літератури, можна вважати його легкозрозумілість та прийнятність (Т. Пууртінен). Однак оскільки для перекладу важливим чинником виступає вікова категорія цільової аудиторії, для кожної з них застосовуються спеціальні критерії якості перекладу: 1) дошкільний/молодший шкільний вік: структурна простота, легкозрозумілість, гармонія між малюнками і текстом, збереження форми; 2) середній шкільний вік: легкозрозумілість (для її досягнення допускається уведення у текст перекладацьких коментарів), текстуальна цілісність, функціональна відповідність, дотримання педагогічних цілей; 3) старший шкільний вік: дотримання принципу «невтручання» – текст оригіналу повинен бути переданий у повному обсязі і без купюр, стильова відповідність, естетичність.

Допустимою маніпуляцією у перекладі дитячої літератури є адаптація, продиктована вимогами прагматики. Прагматична адаптація перекладу визначається як сукупність дій, спрямованих на пристосування перекладеного тексту до особливостей цільової мови і культури, а також для недостатньо підготованих читачів (за О. Чердиченком). Розгляд питань, пов'язаних з прагматичною адаптацією, спирається на роботи І. Алексєєвої, В. Демецької, Н. Гарбовського, В. Комісарова, А. Нойберга, В. Радчука. Застосування прагматичної адаптації продиктоване зазвичай вимогами адекватності (В. Демецька). У процесі перекладу адаптація виступає інструментом адекватної передачі прагматичного потенціалу тексту оригіналу, а якщо йдеться про переклад як продукт перекладацької діяльності, то адаптація – це сукупність тих модифікацій тексту оригіналу, які були

продиктовані необхідністю усунути міжкультурну асиметрію, а у випадку перекладу творів для дітей – необхідністю досягти легкрозумлості та прийнятності перекладеного тексту для дитячої аудиторії. У перекладі дитячої літератури прагматична адаптація неминуча. Проте непомірковане застосування адаптації в перекладі може мати такі негативні наслідки: постійне нівелювання міжкультурних розбіжностей може призвести до порушення принципів естетизму та дидактизму, а повсюдна експлікація та симпліфікація у тексті перекладу веде до зменшення художньої цінності оригінального тексту і переобтяження тексту перекладу власними додаваннями перекладача.

Прагматична адаптація передбачає використання таких прийомів: 1) а) розширення за рахунок уведення у текст додаткової інформації, щоб поповнити відсутні у реципієнта знання, наприклад, поряд з власною назвою географічного об'єкта подається загальна назва, яка позначає вид цього об'єкта: «*Viewers as far apart as Kent, Yorkshire, and Dundee*» (HPaPS) / «*Zuschauer aus so entfernten Gegenden wie Kent, Yorkshire und Dundee*» (КФ); б) вилучення потенційно незнайомих читачу деталей, наприклад, реалій: «*Perhaps people have been celebrating Bonfire Night early — it's not until next week, folks!*» (HPaPS) Переклад не передає назву свята, вона просто опускається: «*Возможно, кто-то устраивал фейерверки по случаю приближающегося праздника. Хотя до праздника еще целая неделя*» (МЛ). 2) Концептуальний відповідник. Необхідний тому, що в кожній мові існують назви певних об'єктів або ситуацій, які мають для носіїв вихідної мови «асоціативний шлейф», тобто, сукупність соціокультурних та історичних асоціацій, які поєднуються з певним концептом у реципієнтів певної етнокультури на конкретному історичному етапі (термін запроваджено Т.Є. Некряч). Наприклад: «*It's been bedlam!*» (HPaPA) / «*Це якійсь дурдом!*» (ВМ). 3) Орієнтація на конкретного реципієнта і конкретну ситуацію, яка передбачає: а) експлікацію, тобто передачу того, що малось на увазі. Наприклад: «*Ginny covered her face with her hands and ran into class*» (HPaCS) / «*Джинні, заплакав, вбежала в класс*» (МЛ). б) Зміна виражальних засобів: перекладач обирає для досягнення бажаного ефекту на даного реципієнта інші засоби, ніж ті, що використані в оригіналі. Наприклад: «*The effect of this simple sentence on the rest of the family was incredible*» (HPaCS) / «*Эта простая фраза подействовала на семейство как красная тряпка на быка*» (МЛ). Крім цих видів адаптації варто виокремити додаткові, релевантні для перекладу дитячої літератури: симпліфікація, наприклад: «*A boy with dreadlocks was surrounded by a small crowd*» (HPaPS) / «*...толпа, сгрудившаяся вокруг кудрявого мальчика*» (Ю); модернізація, наприклад: «*Professor McGonagall ... continued to shout through her megaphone*» (HPaCS) / «*Профессор МакГонагалл ... надсаживалась громовым электронным голосом*» (МЛ); деідеологізація; пурифікація (вилучення табуйованої лексики або евфемістичне перефразування), наприклад: «*Dudley hitched up his trousers, which were slipping down his fat bottom*» (HPaCS) / «*Dudley zog die Hosen hoch, die von seinem schwabbligen Bauch*» (КФ) / «*Дадлі підтягнув штани, що сповзали з його колхливого пуза*» (ВМ) / «*Дадли подтянул сползавшие с толстого пуза штаны*» (МЛ).

У розділі 2. «Відтворення стилістичних засобів з позицій прагматичної адаптації» розглядаються проблеми, які постають перед перекладачем у процесі відтворення стилістичних засобів у перекладі, питання індивідуального стилю автора, а також здійснюється аналіз мікро- і макростилу Дж. К. Ролінг. Крім того,

проводиться огляд стилевих доміант, якими характеризуються романи циклу про Гаррі Поттера, та підходів до їхньої передачі з урахуванням усіх критеріїв та вимог до перекладу дитячої літератури.

Залежно від своєї прагматичної функції усі досліджувані стилістичні засоби в романах Дж. К. Ролінг зазнають поділу на такі, що підлягають прагматичній адаптації, та такі, що не підлягають. Цей поділ стосується лише перекладу дитячої літератури і ґрунтується на аналізі перекладів творів Дж. К. Ролінг чотирма згаданими вище перекладачами. До засобів, які підлягають прагматичній адаптації, належать: характеристичні оніми та реалії. До засобів, які не підлягають прагматичній адаптації, належать: засоби створення образності та емоційно-експресивна лексика. Такий підхід легко екстраполювати і на переклад інших творів для дітей.

Аналіз перекладу художнього твору передбачає ґрунтовне попереднє дослідження індивідуального стилю автора оригіналу. Стиль нерозривно пов'язаний із світоглядом, духовною і творчою індивідуальністю письменника. Під час дослідження художньої мови творів письменника визначаються індивідуальні риси та з'ясовуються естетичні закономірності, притаманні слову в художньому мовленні. Ідіостиль письменника обумовлюється добром мовних зображальних засобів та використанням їх у контексті художнього твору, а також естетичною функцією мовного матеріалу, важливим елементом якого є стилістичні засоби.

Аналіз індивідуального стилю Дж. К. Ролінг дозволив виокремити його доміантні риси на макро- і мікрорівні. Однією з провідних ознак макростилу письменниці є поєднання у рамках одного твору декількох популярних жанрів, які традиційно апелюють до дитячої аудиторії: казка, пригодницький роман, детективна історія тощо. Макростиль письменниці також характеризується активним залученням та творчою обробкою фольклорних та міфологічних матеріалів різних культур. Цим багато у чому обумовлюється той факт, що книги цікаві як для дітей, так і для дорослих.

Мікростиль Дж. К. Ролінг визначають такі параметри: 1) засоби створення етнокультурного колориту, до яких можна віднести реалії британського побуту, відповідний ономастикон, згадування фантастичних істот з англійської, ірландської, шотландської міфології, діалектизми; 2) образна, емоційно-експресивна лексика, покликана створювати динамічну, напружену атмосферу цього фентезійного твору; 3) засоби індивідуальної мовної характеристики героїв, до яких можна віднести сленгові слова та вирази, лексику та фразеологію, що належать до різних мовних регістрів. Проблемними для перекладу можуть стати: 1) характеристичні оніми; 2) анафоричні алітерації; 3) образні епітети; 4) порівняння та метафори; 5) каламбури (розгляд відтворення останнього прийому не включено до цієї роботи через надзвичайну специфіку даного прийому, аналіз якого може стати предметом окремого дослідження); 6) оказіоналізми.

Особливе місце у стилістиці твору займає ономастика. У романах Дж. К. Ролінг фігурують як назви з прозорою семантикою, так і більш завуальовані. Оніми цих романів можна поділити на дві великі групи: 1) імена та назви реального світу (наприклад, *Mr. and Mrs. Mason, aunt Marge, Piers Polkiss*); 2) вигадані імена та назви. Спираючись на існуючі мовні моделі, автор конструє імена з метою досягти певного стилістичного ефекту або ж дати характеристику персонажеві, щоб полегшити сприйняття його суті (наприклад, *Mad-Eye Moody, Newt*

Scamander; Griphook). Ономастикон Дж. К. Ролінг дозволяє одночасно відобразити і реальний світ, і фантастичний.

Прийом анафоричної алітерації активно вживається авторкою як при формуванні ономастикону твору, так і при позначенні предметів і явищ, характерних виключно для світу чарівників. У цьому випадку анафорична алітерація виконує особливу функцію: відбувається перехід назви з категорії загальних назв до категорії власних, на що вказує також використання великої літери. Письменниця, ймовірно, керувалася бажанням зробити ці назви легкими для запам'ятовування, виділити їх зі світу звичайних людей і речей. Наприклад: *Minerva McGonagall, Dedalus Diggle, Madam Malkin; Puking Pastilles, Cauldron Cakes, Pepperup Potion* тощо.

Онім у досліджуваних текстах кодує соціокультурну і прагматичну інформацію та має величезний конотативно-експресивний потенціал, обумовлений здатністю онімів до накопичення контекстуальних і фонових прирощень інтра- й інтертекстуального характеру. Специфіка ономастикону твору зумовлює додаткові труднощі перекладу: імена і поняття книг Дж. К. Ролінг близькі і зрозумілі англійським дітям, оскільки з погляду носія мови мають прозору семантику. Однак невідготованим читачам – носіям інших мов – важко розрізнити стилістичні відмінки англійських імен або інтерпретувати промовисті імена без знання англійської. Тому перекладачеві необхідно розкрити значення імен, а отже, передати функцію того чи іншого оніма.

Серед засобів створення етнокультурного колориту авторкою вживаються такі: 1) ономастичні одиниці, запозичені з реального британського антропонікону, які мають типові фонетичні й морфологічні ознаки британських імен та прізвищ. Наприклад, імена: *Garry, Bill, Jinny, Charlie*. Прізвища: *Mcgonagall, Creevey, Finnigan*. 2) Топоніми, запозичені з реального британського топонікону: *the Isle of White, Surrey, Kent, King's cross*. 3) Назви реальної валюти Великої Британії – *pound, pence* – зустрічаються у творі рідко, оскільки дія протікає здебільшого у вторинному, вигаданому світі, де функціонує власна валюта з вигаданою назвою. 4) Назви британських мір ваги та відстані – *mile, yard, foot, ounce*. Фігурують у тексті часто, даючи уявлення про розміри й вагу предметів, а також просторові відношення. 5) Назви міфічних істот, які несуть яскравий національний колорит, оскільки Ролінг оформлює мотиви та образи, формує атрибутутику традиційних персонажів в дусі британської казково-міфологічної традиції. Наприклад: *pixies, house elves, banshee, red caps, hag, unicorn, boggart* тощо. 6) Назви традиційних страв (*haggis, shepherd's pie, toasts, pudding, doughnut, meringue* тощо) зустрічаються у тексті на постійній основі, несуть національний колорит, який втрачається, якщо переклад здійснюється описовими методами або методом уподібнення. 7) Діалектні особливості, які утворюють яскравий місцевий колорит, який, однак, опирається передачі цільовою мовою. Наприклад, один з провідних персонажів вживає йоркширську говірку, ще двоє персонажів з третього (НРАРА) роману циклу говорять т. з. «юкні» – типовою говіркою лондонських «низів». 8) Останню категорію складають приклади реалій, які зустрічаються у тексті не більше кількох разів. Це назви свят (*Christmas, Bonfire Night*), традиційних ігор (*musical statues*), пісень (*Tip-toe through the tulips*), футбольного клубу (*West Ham United*), навчального закладу (*Eton*) тощо.

Реалії становлять великі труднощі для перекладача, оскільки привносять етнокультурний колорит у твір і є концептуальними і лексичними лакунами у мові перекладу. У процесі перекладу дитячої літератури

застосовуються усі загальновідомі засоби відтворення реалій, проте як ефективно можна розцінити такі методи передачі реалії у залежності від її функції в тексті: метод транскрипції (для досягнення ефекту екзотичності); метод уподібнення; метод комбінованої реномінації (у випадку, коли реалії мають високу частотність вживання в оригіналі та надають твору яскравого колориту). Останній метод дозволяє дитині розширити свої знання про чужу культуру і, на відміну від методу дескриптивної перифрази, надає змогу поповнити свій словниковий запас.

Дж. К. Ролінг активно використовує метафори, образні та оцінні епітети та порівняння. Усі ці тропи слугують одній меті: активувати уяву дитини, тобто, допомогти їй якомога яскравіше і чіткіше уявити собі дію, точніше зрозуміти думки і вчинки героїв, повніше усвідомити різні грані дійсності. У дисертації пропонуються класифікації наявних фігур за ступенем оригінальності, синтаксичною та морфологічною формою та значенням.

Образи у творі дитячої літератури сприяють унаочненню дії для дитини. Крізь них яскраво проявляється індивідуальний стиль автора, отже, з метою його збереження, рекомендуємо не застосовувати адаптивні стратегії при відтворенні образних засобів у перекладі саме дитячої літератури. Адаптація неминуха лише тоді, коли мови перекладу та оригіналу містять багато глибоких культурних розбіжностей. Якщо образи, зрозумілі для носіїв мовної та концептуальної картини світу вихідної культури, можуть сприйматися в інокультурній аудиторії неправильно або не сприйматися взагалі, то перекладачеві доводиться вносити в образи деякі зміни – розширити, уточнити, або навіть замінити їх такими, що займають відповідне місце у мовній та концептуальній картині світу представників цільової культури. Проте у дитячій літературі найчастіше використовуються універсальні, прозорі, часто зооморфні порівняння та метафори, які не вибиваються із мовно-концептуальної картини світу дитини. Передаючи у перекладі образні засоби з високим ступенем оригінальності, перекладачеві слід балансувати між бажанням донести свіжість образу та не поступитися доступністю тексту для дитини.

У художньому творі для дітей емоційно-експресивна лексика використовується як потужний інструмент маніпулювання увагою та/або емоціями читача, отже її адекватна передача є складним завданням. Основною невідповідністю, яка може виявитися при аналізі відтворення такої лексики у тексті перекладу, є заниження або завищення ступеня експресивності лексичних одиниць та, як наслідок, заниження або завищення загального емоційного фону твору, спотворене зображення характерів персонажів. Такі відхилення з боку перекладача можуть бути як свідомими, продиктованими бажанням перекладача допомогти дитині точніше зрозуміти ситуацію, стан або характер персонажа, так і несвідомими, внаслідок суб'єктивного характеру сприйняття оригінального тексту.

Розділ 3. «Відтворення стилістичних засобів у перекладах К. Фрітца, І. Оранського, М. Литвинової, В. Морозова» присвячено дослідженню перекладацьких тактик щодо передачі стилістичних засобів з огляду на облігаторність/факультативність прагматичної адаптації.

Будь-який художній переклад, і дитяча література тут не виняток, обов'язково несе у собі відбиток індивідуальності перекладача, яка зумовлюється такими чинниками як національний менталітет та картина світу, а також позамовними чинниками, що опираються системному осмисленню, – творчий потенціал, готовність до експерименту, художня інтуїція. Крім того, на переклад також впливають певні об'єктивні чинники, до яких можна

віднести панування літературних, у тому числі і фольклорних взірців, масові споживацькі настрої, літературні традиції, які формувалися протягом поколінь. Тому переклади одного й того самого твору різними перекладачами демонструють істотні відмінності у застосуванні адаптивних стратегій і тактик перекладу, різні підходи до визначення домінантних рис індивідуального стилю авторки, а також суб'єктивне розуміння специфіки цільової аудиторії.

Так, при передачі онімів спостерігається певна непослідовність перекладацьких рішень: у німецькому та українському перекладах оніми, включаючи і характеристичні оніми, передаються здебільшого транскрипцією та транслітерацією (*Bathilda Bagshot* / *Батильда Бэгиот*, *Buckbeak* / *Бакбук*, *Fluffy* / *Fluffy*). Тобто, прагматична адаптація не застосовується, внаслідок чого ономастикон у перекладі є семантично непрозорим та негомогенним. Натомість, у російському перекладі промовисті імена передаються неформальними методами, що дозволяє зберегти характеристичний компонент імені (*Fluffy* / *Пушок*). У перекладах трьома мовами спостерігаються такі основні тактики перекладу, якщо онім сконструйовано із вживанням анафоричної алітерації: 1) власне ім'я + прізвище реального антропонікону = транскрипція (*Doris Crockford* – *Дорис Крокфорд*); 2) характеристичне прізвище + ім'я = семантична калька прізвища + транскрипція імені, причому анафорична алітерація, як правило, не зберігається (*Moaning Myrtle* / *Плаксива Мирта*); 3) загальна назва предмету магічного світу перекладається шляхом калькування (*cauldron cakes* – *Kesselkuchen*) або переосмислення без збереження анафоричної алітерації (*cauldron cakes* – *сдобные котелки*).

У передачі елементів етнокультурного колориту усі названі перекладачі активно застосовують прагматичну адаптацію: 1) британські міри відстані та ваги подані у європейських одиницях («...*the serpent was barely feet from him*» / «*die Schlange war nur noch ein paar Meter von ihm entfernt*»). 2) Назви страв передаються: а) описово (*haggis* / *начиненный потрохами бараний рубец*), б) уподібненням («*Aunt Petunia had to run and get him a large brandy*» / «...*, dass Tante Petunia ihm schleunigst einen großen Cognac bringen musste*»), в) гіперонімічним перейменуванням (*meeringie* / *пирожное*); г) у поодиноких випадках – дескриптивною перифразою (*pudding* / *пудинг: величезна запіканка*). 3) Культурні реалії здебільшого адаптуються через: додавання пояснюючого компонента («*The Great Humberto's on tonight*» / «*Сегодня шоу Великого Умберто*»), генералізацію («*Hermione did a sort of jig*» / «*Гермиона вдруг начала приплясывать*»). 4) Позначення деяких міфічних істот, характерних для британського фольклору, розглядаються як потенційно незнайомі для дитячої аудиторії та передаються адаптовано шляхом експлікації («*Mrs. Mason screamed like a banshee*» / «*Миссис Мейсон закричала дурным голосом, не хуже ирландского привидения, приносящего весть о близкой смерти*») або субституції («*Holidays with Hags*» / «*Відпустка з відьмами*»).

Перекладачі російською мовою активно послуговуються прагматичною адаптацією не лише при передачі засобів створення колориту, а й на лексичному та синтаксичному рівнях. Так, типовою для МЛ є синтаксична симпліфікація – довгі речення у перекладі розбиті на короткі, двочленні речення передаються одночленими, що у цілому справляє враження примітивізації оригіналу. Переклад МЛ нібито орієнтовано на читацьку аудиторію набагато молодшого віку, ніж це передбачає оригінал. У перекладах ІО та МЛ також наявні випадки адаптування

понять, потенційно незнайомих для дитячої аудиторії – термінів, загальнонаукової лексики («*he had white-blond hair and a palomino body*» / «у него были белокурые волосы и белое тело в черных пятнах»). Це дещо негативно відбивається на перекладі у цілому: надмірне застосування прагматичної адаптації призводить до втрапи етнокультурного колориту, спрощення авторського тексту, несанкціонованого розкриття авторських імплікацій, порушення принципу естетизму та дидактизму.

Дослідження передачі засобів створення образності виявило чітку відмінність між підходами перекладачів німецькою й українською мовами та перекладачів російською мовою. У перекладі КФ майже усі порівняння оригіналу передано порівняннями без зміни образу та будь-яких семантичних або стилістичних зсувів. Яскраві авторські порівняння калькуються з метою донести до читача свіжість образу. ВМ демонструє ще більшу прозорість та практично не застосовує змін вихідного образу. Натомість, передача порівнянь у перекладі Ю характеризується великою кількістю відхилень: близько половини усіх порівнянь першого роману передані а) зі зміною образу («*it shot toward Malfoy like a javelin*» / «... , и она рванулась на Малфоя, как вылетевший из пращи камень»), б) з додаваннями чи уточненнями («*it was as though his scar were on fire*» / «казалось, что уiram на лбу вспыхнул ярким пламенем»), в) вилучені без чіткої мотивації («*Harry, who was circling the game like a hawk*» / «Тот кружил над остальными игроками»). Російський перекладач часто додає порівняння і там, де їх немає в оригіналі, однак це не можна пояснити міркуваннями компенсації, оскільки додавання перекладача Ю з'являються безсистемно, не компенсуючи вилучених авторських порівнянь. МЛ для передачі порівнянь застосовує дві основні тактики: 1) збереження вихідного образу з використанням лексичних додавань або прийомів адаптації («*looking like a large and very ugly doll*» / «он походил сейчас на большую расстрелянную куклу»), 2) зміна образу, мотивація якої не завжди зрозуміла («*something hit his side of the car with the force of a charging bull*» / «И в тот же миг по левой двери что-то ударило с силой пушечного ядра»). Передача метафор у перекладах німецькою та російською мовами позначається багатьма відхиленнями від оригіналу. У перекладі КФ метафори зазнають перефразувань зі збереженням образності, деметафоризації. Ю передає метафори двома тактиками: підсилення образності та, як наслідок, експресивності («*Harry's heart did a somersault*» / «Сердце Гарри подпрыгнуло в груди и сделало двойное сальто»), деметафоризація («*Neither dwarf nor giant holds death in their insides*» / «Затем ни в большой, ни в малой смерти ты не найдешь»). МЛ також тяжіє до підсилення образності. Загалом, переклад МЛ містить чи не у півтора рази більше порівнянь та втричі більше метафор, ніж оригінал. Метафори та порівняння, уведені з ініціативи перекладача, переважно стійкі, зі стертою образністю, отже, слугувати підсиленню образності тексту вони не можуть, а насиченість стереотипними виразами спричиняє клішованість тексту, позбавляє його авторської свіжості. ВМ при передачі метафор користується лише однією тактикою: калькуванням з метою збереження вихідного образу («*swirls and turrets of snowy cloud*» / «вири й баиточки з білосніжних хмарин»).

Фразеологічні одиниці (ФО) також передаються із застосуванням різних тактик у німецькому/українському перекладі та російських перекладах. Німецький перекладач КФ прагне до збереження фразеологічності. Він використовує еквіваленти або підбирає аналоги, які відповідають оригінальним одиницям не лише у

семантичному, але й у стилістичному плані, хоча у певних випадках це йому не вдається. Український перекладач ВМ значно послідовніший у своїх підходах до передачі ФО: практично усі ФО оригіналу передано за допомогою фразеологічних еквівалентів чи аналогів із урахуванням стилістичного забарвлення. На противагу КФ та ВМ, Ю тяжіє до передачі ФО за допомогою вільних словосполучень: у його перекладі часто не передаються стилістично марковані ФО (*I always said he was **off his rocker** / Я завжди говорив, що он сумасшудний*). У перекладі МЛ цікаві, маловідомі фразеологізми оригіналу також постійно передаються за допомогою вільних словосполучень (*Can you think of anyone at school with **a grudge against you** / Вспомни, нет ли у тебя в Хогвартсе **врази**?*).

Передача емоційно-експресивної лексики у перекладах різними перекладачами демонструє цілком різні творчі підходи кожного з них: 1) КФ тяжіє до поступового зниження рівня емоційності за рахунок уживання все більше нейтральної лексики, у результаті чого читач отримує хибне враження від твору в цілому: події здаються менш страшними, динамічними та напруженими, персонажі – спокійнішими та врівноваженішими. Тому німецький переклад справляє враження менш експресивного, буденнішого. 2) У перекладі Ю відхилення проявляються здебільшого на рівні стилістичної забарвленості та мовних реєстрів. Спостерігаються переважно невинуваті випадки стилістичної адаптації при передачі діалогів, що містять просторічні вирази або сленгову лексику. Перекладач ніби змушує персонажів розмовляти правильною літературною мовою, а це порушує інтенцію автора. Манеру передачі емоційно-експресивної лексики Ю можна уявити як синусоїду, де заниження емоційного рівня оригіналу чергується із завищенням. 3) МЛ, натомість, тяжіє до передачі емоційно-експресивних одиниць нейтральною лексикою на постійній основі («*Harry sat there, **white-faced and furious**, staring at Uncle Vernon, ...*» / «*Побліднев, Гаррі уставився на дядю*»). 4) Характерним для МЛ відхиленням є використання лексики, яка за реєстром не відповідає лексиці оригіналу. У її перекладі регулярно зустрічаються лексичні одиниці, що належать до поезизмів (*ввергать в тучину бедствий; суицид ad*), а також численні архаїзми (*весьма; посему; доселе*). У перекладі також простежуються фольклорні елементи, такі як риторичні питання, окличні речення, що містять вигуки, підсилювальні частки, демінутивні суфікси «енью», «ушко», «ию», а також наявні фольклорні порівняння та епітети. 5) Поширеним явищем у перекладі ВМ, зокрема при відтворенні діалогічного мовлення, є передача стилістично нейтральних висловлювань стилістично маркованими (просторічними) лексемами або фразеологічними одиницями (*They'll be **furious**...*» / *Та вони луснуть зі злості*). 6) ВМ змінює експресивність твору за рахунок надмірного використання демінутивних суфіксів, які надають лексиці додаткового експресивного та емотивного забарвлення (*чайочок, порожнісінько, нічогісінько*).

Отже, з результатів дослідження випливає, що німецький та український переклади характеризуються прозорістю, вони більшою мірою враховують особливості цільової аудиторії та прагматичний потенціал стилістичних засобів. Проте промовисті оніми у цих перекладах практично не зазнають прагматичної адаптації, на відміну від реалій. Російські переклади виступають прикладом непрозорого перекладу, де чітко простежується вплив індивідуальності перекладача. Перекладачі російською мовою зловживають прагматичною адаптацією, застосовуючи її також до тих стилістичних засобів, які адаптувати недоцільно.

ВИСНОВКИ

У **висновках** підсумовуються ключові положення дослідження, пропонуються рекомендації щодо адекватного перекладу творів художньої дитячої літератури та визначаються перспективи для подальших розвідок.

Переклад художньої літератури для дітей варто виділити в окремий підвид перекладу через специфічність завдань, які він висуває. Ці завдання зумовлені, у першу чергу, тим, що при перекладі не можна орієнтуватися на усереднену цільову аудиторію, а лише на конкретну дитячу, і для неї виокремлюються чотири основні риси, що мають бути враховані під час перекладу: вік, несформованість мовної особистості, невисока мовна компетенція та обмежений обсяг знань про навколишній світ. Твори, орієнтовані на дитячу аудиторію, виконують не лише розважальні, але й освітні та виховні функції, суміщення яких в одному творі є втіленням принципу естетизму та дидактизму. Перекладна дитяча література обов'язково повинна виконувати освітню функцію, тому що передбачає ознайомлення читачів з іноземною культурою.

Критерії якості перекладу дитячої літератури варіюються залежно від вікової групи, універсальними критеріями можна назвати легкозрозумілість та прийнятність тексту перекладу, які доповнюються такими критеріями як структурна простота, текстуальна цілісність, функціональна відповідність.

Твори Дж. К. Ролінг повною мірою реалізують основні цілі дитячої художньої літератури. Романи написані живою та образною мовою, у тексті зустрічається багато метафоричних епітетів, цікавих фразеологізмів та свіжих авторських порівнянь. Передача цих особливостей є обов'язковою при перекладі, оскільки вони у сукупності формують неповторний авторський стиль, з яким необхідно ознайомити читацьку аудиторію.

Проблеми перекладу дитячої літератури пропонується розглядати з позицій прагматики, оскільки прагматичний потенціал творів дитячої літератури, як правило, вищий, ніж дорослої. Це зумовлено тим, що одночасно необхідно реалізувати чотири основних цілі: захопити читачів цікавим сюжетом, познайомити з культурою іншого народу, розвинути мовну компетенцію шляхом збагачення словникового запасу і представлення свіжих, яскравих образів та спонукати до осмислення ідей твору та, як наслідок, моральних якостей і загальнолюдських цінностей.

Провідну роль при перекладі дитячої літератури відіграють адаптивні стратегії, які слід розглядати не як способи полегшити дітям сприйняття тексту, а як інструмент досягнення основних прагматичних цілей у їх повноті. Адаптивні стратегії мають застосовуватись як до перекладу в цілому, так і до перекладу стилістичних засобів зокрема. На етапі доперекладацького аналізу необхідно встановити домінуючі риси авторського стилю, виокремити основні стилістичні засоби та умовно поділити їх на такі, що підлягають прагматичній адаптації у перекладі дитячої літератури, та засоби, для яких прагматична адаптація не вимагається. Таким чином, міра застосування прагматичної адаптації залежить від того, як перекладач визначає функції тих чи інших стилістичних засобів у тексті, призначеному для дитячої аудиторії. Те, що перекладач не належить до цільової аудиторії та суб'єктивно оцінює рівень знань та досвіду дітей, зумовлює великий вплив на переклад. Його інтерпретація

вихідного тексту та авторських інтенцій, його світосприйняття, ментальність, суб'єктивний досвід, мовна компетенція також суттєво впливають на вибір адаптивних стратегій.

Дослідження передачі стилістичних засобів у перекладі трьома мовами виявило закономірності, спільні для усіх аналізованих перекладачів, а також деякі характерні для кожного перекладача риси. Спільним для всіх перекладачів є: 1) очевидна орієнтація на дитячу аудиторію; 2) непослідовність перекладацьких рішень, пояснювана тим, що перекладачі на визначилися з перекладацькою стратегією ще на етапі доперекладацького аналізу; 3) наявність відхилень від тексту оригіналу, які зумовлюються вимогами прагматичної адаптації; 4) нехтування передачею деяких стилістичних доміант індивідуального стилю Дж. К. Ролінг, що може пояснюватися неусвідомленням перекладачами ролі стилістичних засобів у створенні естетичного та дидактичного впливу на дитячу читацьку аудиторію.

Аналіз перекладацьких майстерень чотирьох згаданих вище перекладачів дозволив визначити риси їхнього індивідуального стилю. Характерними рисами перекладацького стилю К. Фріпца є: 1) «прозорість перекладу», виражене прагнення створити у тексті перекладу близькість до оригіналу на лексичному та синтаксичному рівнях; 2) заниження загального емоційного рівня твору за рахунок передачі емоційно-експресивної та стилістично маркованої лексики лексикою з меншим емоційно-експресивним навантаженням або взагалі нейтральною; 3) зменшення динамічності оповіді внаслідок сповільнення темпу оповіді у перекладі, що може пояснюватися особливостями німецького синтаксису з його рамковими конструкціями.

Для І. Оранського характерним є: 1) виправдане, хоча і в окремих випадках непослідовне використання прийомів прагматичної адаптації; 2) нехтування передачею таких стилістичних доміант твору як промовисті імена та порівняння, які у половині випадків або вилучені, або передані із зміною образу; 3) нехтування передачею фразеологічних одиниць; 4) схильність до несанкціонованого співавторства.

М. Литвинова може бути охарактеризована як «непрозорий» перекладач, оскільки її переклад демонструє найбільше проявів індивідуального перекладацького стилю: 1) зміна образів при передачі стилістичних засобів художньої виразності; 2) несанкціоноване співавторство, що проявляється у прагненні дати власну оцінку подіям та персонажам; 3) наближення перекладу до російських фольклорних традицій, втрата національного британського колориту внаслідок використання великої кількості елементів, характерних для російського фольклору, зокрема народних казок; 4) неадекватна передача оповідної манери автора за рахунок радикальних трансформацій лексико-синтаксичної структури твору.

Для В. Морозова характерним є: 1) переклад з позицій прозорості, прискіплива увага до відтворення стилістичних засобів за одним винятком; 2) нехтування передачею однієї зі стилістичних доміант твору – промовистих онімів, та їхня передача формальним методом транскрипції, що він сам пояснює прагненням уникнення небажаної українізації твору; 3) перенасичення тексту перекладу демінутивними суфіксами, які вживаються без співвіднесення із мовними засобами оригіналу та контекстом.

Виходячи із результатів дослідження, можна виробити такі рекомендації щодо перекладу дитячої літератури взагалі та передачі у ній стилістичних засобів зокрема:

1) необхідно проводити ретельний доперекладацький аналіз, направлений на виявлення домінант стилю автора: манери його оповіді та стилістичних засобів, а також їхніх функцій з огляду на орієнтованість на цільову аудиторію певної вікової категорії;

2) при перекладі великих масивів тексту, зокрема циклів, пов'язаних спільною сюжетною лінією та/або героями, необхідно дотримуватись послідовності у передачі усіх домінант авторського стилю протягом усього перекладу;

3) зважаючи на вікові особливості цільової аудиторії, прагматична адаптація має бути обов'язковим інструментом перекладача, однак її слід застосовувати у залежності від функції та ролі, яку відіграє елемент, що підлягає адаптації. Рекомендується не обтяжувати переклад виносками та передавати лінгвокультурні реалії методом комбінованої реномінації;

4) при передачі засобів створення образності необхідно враховувати ступінь їхньої креативності. Стійкі та стандартні порівняння й метафори варто передавати за допомогою іншого образу, якщо у цільовій мові він досягає того ж ефекту, що й вихідний образ у мові оригіналу і також є стійким. Якщо йдеться про оригінальні та креативні фігури, то зміна образу неприпустима, навіть якщо образи, покладені в їх основу, не відповідають мовній та концептуальній картині світу носіїв цільової мови. Мотивація даної рекомендації полягає у тому, що мовна й концептуальна картина світу дитини ще неповністю сформована, й свідомість дитини відкрита для сприйняття нового та незнайомого. Привнесення у неї незвичних образів дозволить розвинути гнучкість до сприйняття іноземної культури, що є наразі необхідною якістю у глобалізованому суспільстві;

5) співавторство перекладача має бути цілком виключеним. Надмірне прагнення перекладача роз'яснити всі потенційно незрозумілі факти, замінити потенційно незнайому лексику знайомою та розкрити імплікації автора може призвести до примітивізації перекладного твору, внаслідок чого він не зможе досягти своєї мети, а саме стати цінним внеском у фонд дитячої літератури цільової культури.

Перспективним напрямком для подальшого дослідження може бути вивчення індивідуального стилю перекладачів дитячої літератури на матеріалі творів різних письменників, у тому числі у діахронічному розрізі та жанровому аспекті.

Основні положення дисертації висвітлені у таких статтях:

1. Потапова А. Є. Дитяча література: підходи та критерії перекладу / А. Є. Потапова // Вісник Житомирського держ. уні-тету ім. І. Франка. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – Вип. 49. – с. 193-197.
2. Потапова А. Є. До питання передачі каламбурів при перекладі літературної казки (на матеріалі перекладів творів Дж. Ролінг) / А. Є. Потапова // Мовні і концептуальні картини світу. – Київський національний університет ім. Т. Шевченка, 2009. – Вип. 26 (3). – с. 8-12.

3. Потапова А. Є. Мовна гра як одна з центральних проблем перекладу сучасної літературної казки: онім, каламбур, okazіоналізм / А. Є. Потапова // Сучасні дослідження з іноземної філології. Збірник наукових праць. Відп. ред. Фабіан М. П. – Ужгород : ТОВ «Папірус-Ф», 2009. – Вип. 7. – с. 353-360.

4. Потапова А.Є. Прагматична адаптація при перекладі дитячої літератури: нехтування чи зловживання? (на матеріалі перекладів творів Дж. Ролінг) / А. Є. Потапова // Науковий вісник Чернівецького уні-тету. – Чернівці «ЧНУ», 2009. – Вип. 441–443. – с. 179-183.

5. Потапова А. Є. Проблеми передачі ономастичного простору художнього твору при перекладі дитячої літератури / А. Є. Потапова // Мовні і концептуальні картини світу. – Київський національний університет ім. Т. Шевченка, 2009. – Вип. 25 (3). – с. 179-184.

АНОТАЦІЯ

Потапова А. Є. Відтворення стилістичних засобів у перекладі дитячої художньої літератури (на матеріалі українських, німецьких та російських перекладів творів Дж. К. Ролінг). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.16 – перекладознавство. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Одеса, 2011.

Дисертація присвячується проблемам художнього перекладу, зокрема вона є комплексним дослідженням відтворення стилістичних засобів у перекладі художньої дитячої літератури трьома мовами: німецькою, українською та російською. Визначено специфічні риси дитячої літератури та особливості її цільової аудиторії, які повинні враховуватись для досягнення адекватного перекладу. Розроблено критерії якісного перекладу творів, призначених для дітей. Пропонується на етапі доперекладацького аналізу виділяти домінантні риси індивідуального авторського стилю та відтворювати їх у перекладі з позицій функціонального підходу. Стилiстичні засоби, виділені як домінантні, поділяються на дві групи: такі, що підлягають прагматичній адаптації і такі, що не підлягають. Визначається роль прагматичної адаптації як обов'язкового для використання інструмента перекладу дитячої літератури. Аналізуються та порівнюються тактики відтворення таких стилістичних засобів як оніми, засоби створення колориту, метафори, порівняння та фразеологічні одиниці як основні носії образності твору, засоби створення експресивності, у т. ч. стилістично маркована лексика у виконанні чотирьох перекладачів, у результаті чого пропонуються рекомендації щодо вибору оптимальних стратегій і тактик перекладу дитячої літератури.

Ключові слова: художній переклад, дитяча література, стилістичні засоби, прагматична адаптація, індивідуальний стиль, стратегії і тактики перекладу, образність, експресивність.

АННОТАЦІЯ

Потапова А. Е. Воспроизведение стилистических средств в переводе детской художественной литературы (на материале украинских, немецких и русских переводов произведений Дж. К. Роулинг). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.16 – переводоведение. – Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского», Одесса, 2011.

Диссертация посвящена проблемам художественного перевода, в частности она является комплексным исследованием воспроизведения стилистических средств в переводе детской литературы на три языка: немецкий, украинский и русский. Определены специфические черты детской литературы и особенности ее целевой аудитории, которые должны учитываться для достижения адекватного перевода. Рассматриваются различные подходы к переводу произведений для детей, а также предлагается систематизация разрозненных существующих и разработка новых критериев качественного перевода произведений, предназначенных для детей. Предлагается на этапе предпереводческого анализа выделять доминантные черты индивидуального авторского стиля и отображать их в переводе с позиций функционального подхода. Стилистические средства, выделенные как доминантные, делятся на две группы: подлежащие прагматической адаптации, куда относятся характеристические онимы, а также реалии, и не подлежащие, куда включены средства создания образности и экспрессивности. Определяется роль прагматической адаптации как обязательного для использования инструмента перевода детской литературы. Анализируются и сравниваются тактики воспроизведения таких стилистических средств как онимы, средства создания колорита, метафоры, сравнения и фразеологические единицы как основные носители образности произведения, средства создания экспрессивности, стилистически маркированная лексика в исполнении четырех переводчиков, в результате чего предлагаются рекомендации по выбору оптимальных стратегий и тактик перевода детской литературы. Выдвигается предположение о том, что, поскольку переводчик детской литературы не принадлежит к целевой аудитории, его перевод может характеризоваться яркими проявлениями индивидуального стиля переводчика, обусловленными как мировоззрением, суждениями, знаниями самого переводчика, так и литературной традицией принимающей культуры.

Ключевые слова: художественный перевод, детская литература, стилистические средства, прагматическая адаптация, индивидуальный стиль, стратегии и тактики перевода, образность, экспрессивность.

SUMMARY

Potapova A. E. Reproduction of stylistic means in children's fiction translation (based on Ukrainian, German and Russian translations of works by J. K. Rowling). – Manuscript.

Thesis for a candidate degree in Philology, Specialty 10.02.16 – Translation Studies. – State Establishment «Southukrainian National Pedagogical K. D. Ushinskiy University», Odessa, 2011.

The thesis is focused on the problems of literary translation, specifically on translating stylistic means of children books into three languages – Ukrainian, German and Russian. The study centres on the specific character of children's literature with its target audience being taken into account in order to achieve adequate translation. The criteria for high-quality translation of books for children have been developed. It is proposed to identify the dominant features of an author's idiosyncrasy at the stage of pre-translation analysis and to reproduce them in the translation from a perspective of functional approach. Stylistic devices specified as the dominant ones in the books by J. K. Rowling can be divided into two groups: pragmatically adaptable and pragmatically inadaptible. Pragmatic adaptation has been determined as a mandatory tool for translation of children's literature. The thesis carries out the comparison of different translators' tactics for rendering the basic stylistic elements in J. K. Rowling's novels with account for their expressivity and figurativeness. These elements comprise onomastic and phraseological units, ethno-cultural flavour, metaphors and similes. Certain practical recommendations as for the choice of effective strategies and tactics in translating books for children are offered.

Key words: literary translation, children literature, stylistic means, pragmatic adaptation, individual style, translation tactics and strategies, figurativeness, expressivity.